

IONEL DOCTORU*

**ACTIVITATEA LUI CONSTANTIN DIAMANDI
ÎN CONTEXTUL NEGOCIERII TRATATULUI FRANCO-ROMÂN
(1924-1926)**

Tratatul franco-român – propunerile părții române

România a fost una dintre cele mai mari beneficiare ale Marelui Război. Odată cu Marea Unire de la 1918, statul român își îndeplinise dezideratul de uniune națională. Noile frontiere mulțumeau pe deplin autoritățile române, astfel că, imediat după Conferința de Pace de la Paris, atenția autorităților române s-a îndreptat spre menținerea *statu-quo*-ului teritorial. Politica externă urmată de guvernele care s-au succedat la putere a avut la bază trei direcții principale: alianța cu alte state formate după 1919, interesate de menținerea *statu-quo*-ului teritorial trasat la Paris, sprijinirea Ligii Națiunilor, organizație internațională creată pentru a menține pacea internațională, și întărirea legăturilor cu Franța, cea mai mare putere militară a Europei¹.

După Marele Război, Franța rămăsese singura Mare Putere victorioasă dornică să mențină *statu-quo*-ul teritorial, deoarece se simțea amenințată în continuare de Germania. Celelalte puteri aveau alte interese². Prin urmare, Franța a trebuit să găsească o soluție complementară, a unei alianțe cu care să încadreze Germania, atât de la vest, cât și de la est³. Dar Rusia bolșevică nu mai prezenta aceeași soluție ca vechiul Imperiu Rus, astfel că privirile s-au îndreptat spre statele mici din centrul și estul Europei, care doreau și ele păstrarea *statu-quo*-ului internațional⁴.

În tot acest timp, România voia să fie integrată în sistemul francez de alianțe care atunci se materializa. Mai mult chiar, pentru autoritățile române, rezolvarea problemelor de securitate, ce vizau în special granița de est, nu putea veni decât de la Paris. Astfel, la 13 ianuarie 1920, Alexandru Vaida-Voevod, președintele Consiliului de Miniștri în acel an, propunea contelui Saint-Aulaire, ministrul plenipotențiar francez de la București,

---

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași; e-mail: doctoruionel@yahoo.com.

¹ Traian Sandu, *La longue marche vers le traité franco-roumain de 1926: Alliance d'un système de revers, réassurance à Locarno ou texte de circonstance?*, în „Revista Institutului Diplomatic Român”, anul II, nr. I (III), semestrul I, 2007, p. 191.

² Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale, 1919-1947*, vol. I, traducere de Anca Airinei, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 17-20.

³ Jean-Paul Bled, *Le maréchal Foch et le système militaire français en Europe centrale (1918-1924)*, în *Bâtir une nouvelle sécurité. La coopération militaire entre la France et les États d'Europe centrale et orientale de 1919 à 1929*, Paris, Château de Vincennes, 2001, p. 17-24.

⁴ Traian Sandu, *Le système de sécurité français en Europe centre-orientale, L'exemple roumain 1919-1933*, France, L'Harmattan, 1999, p. 13-14.

încheierea unei alianțe cu Franța. Ministrul francez a înștiințat Parisul și a sugerat *Quai d'Orsay*-ului să lase guvernul român în poziția de solicitant⁵. Negocierile pentru semnarea unui tratat franco-român au demarat în aceeași lună, în timpul vizitei lui Alexandru Vaida-Voevod la Paris. Timp de patru ani în schimb, negocierile franco-române au trenat. Cauzele amânării tratatului au fost multiple. În viziunea *Quai d'Orsay*-ului, statul român se confrunta cu două mari probleme în ceea ce privea includerea sa în sistemul politico-militar gândit la Paris: faptul că România nu avea granițe comune cu Germania și nu putea ajuta direct Franța într-un potențial conflict; dar și sensibilitatea Uniunii Sovietice cu privire la Basarabia. La aceste probleme, de natură geopolitică, s-au suprapus și alte cauze, care au făcut ca relațiile româno-franceze să fluctueze în primii ani interbelici.

Trenarea negocierilor a fost determinată și de instabilitatea politică de la București⁶, care a influențat, la rândul ei, Legația de la Paris⁷. În primăvara anului 1924, pe fondul stabilității guvernării liberale, autoritățile române au considerat că existau toate premisele pentru semnarea unui tratat franco-român. La Paris, guvernul lui Raymond Poincaré, erodat pe plan intern și extern de problemele iscate de ocuparea Ruhr-ului, avea nevoie de o întărire a legăturilor cu aliații ei estici. Din acel moment, negocierile privind acordul dintre cele două state au continuat, în ritm susținut.

La 18 martie 1924, Victor Antonescu, ministrul plenipotențiar al României la Paris, a prezentat la *Quai d'Orsay* un proiect de tratat franco-român analog tratatului franco-cehoslovac. Înainte de a fi analizat de Poincaré, tratatul propus de români a trecut prin mâinile directorului politic de la *Quai d'Orsay*, Jules Alfred Laroche⁸. După ce l-a analizat, Laroche a spus că acordul s-ar fi putut inspira mai bine din opțiunile iugoslavilor. Proiectul a fost agreat de Poincaré, care a considerat că se potrivește intereselor Franței în regiune și situației internaționale din acel moment. Însă pactul suferise modificări: implicarea militară a Franței în România, era respinsă din start de Laroche; apoi, garantarea frontierei noastre de est fusese și ea înlăturată⁹.

Deși Parisul a dat semne clare că dorește să semneze cu România, tratatul schițat de francezi nu a fost întru totul acceptat de partea română¹⁰. Blocarea negocierilor, din

⁵ Gelu Hogaș, *Relații politice româno-franceze (1919-1926)*, Iași, Editura Studis, 2013, p. 104-105.

⁶ De la propunerea părții române, făcută la 13 ianuarie 1920, Alexandru Vaida-Voevod nu a mai stat în fotoliul de premier decât până la 12 martie 1920. S-a instalat apoi guvernul Alexandru Averescu, care a rezistat până la 16 decembrie 1921, când a fost înlocuit de Take Ionescu: o guvernare urmată la foarte scurt timp, 19 ianuarie 1922, de aceea a lui Ion I. C. Brătianu. Vezi Nicolae C. Nicolescu, *Șefii de stat și de guvern ai României (1859-2003)*, București, Editura Meronia, 2003.

⁷ La 1 februarie 1920, guvernul Vaida-Voevod l-a schimbat pe Victor Antonescu cu Dimitrie I. Ghica (vezi Stan Stoica, *Dicționar biografic de istorie a României*, București, Editura Meronia, 2008, p. 228). Șefia lui Ghica în cadrul Legației de la Paris a durat până în 1922, când noul guvern liberal l-a înlocuit tot cu același Victor Antonescu (Dănuț Chirilă, *Relații militare româno-franceze între anii 1916 și 1940*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006, p. 88-126).

⁸ Arhivele Naționale ale României (ANR), Microfilme 012/Franța, rola 191, 813c, dosar 64, *Pourparlers avec la Roumanie*, 16 juin 1925, f. 110. Cu state vechi în cadrul administrației centrale a Ministerului de Externe, Laroche a fost membru al comisiilor teritoriale și președinte al Comisiei de revizuire a tratatelor de la 1919 din cadrul Conferinței de Pace de la Paris. În această calitate, Laroche a fost unul dintre personalitățile franceze care au susținut, în mod decisiv, pretențiile românești către Transilvania. Din acest motiv, directorul de la *Quai d'Orsay* era pus în temă cu orice problemă care implica statul român. Totodată, în cadrul Ministerului de Externe, Laroche era unul dintre cele mai influente personalități, iar părerea sa avea „greutate” (Jules Laroche, *Au Quai d'Orsay avec Briand et Poincaré (1913-1926)*, Paris, Hachette, 1957, p. 73).

⁹ ANR, Microfilme 012/Franța, rola 191, dosar 12, série Z, carton 577, vol. 64, *Pourparlers avec la Roumanie*, 16 juin 1925, f. 110-111.

¹⁰ După ce a văzut schița, Antonescu a explicat că tratatul nu adaugă nimic la Pactul Societății Națiunilor; iar Basarabia nu primea garanțiile care, conform lui Ion Gheorghe Duca, ministrul Afacerilor Străine de la București, erau primordiale pentru România (*ibidem*, f. 111-113).

cauza pretențiilor noastre, s-a întors împotriva Bucureștiului. La 14 iunie 1924, Édouard Herriot era desemnat de către președintele Republicii Franceze, Goston Doumergue, să formeze noul guvern¹¹. Pentru Franța, guvernul Herriot a reprezentat o ruptură în ceea ce privea politica externă¹². Noul premier a renunțat la politica de forță și a încercat o politică de colaborare cu Germania¹³, având la bază o înțelegere cu Anglia¹⁴. Pentru moment, Herriot părea să renunțe la politica sistemului de alianțe¹⁵, încercând să întărească rolul Ligii Națiunilor¹⁶. În noul context, politica externă a Franței părea să nu mai acorde importanța cuvenită statului român. Parisul recunoscuse URSS și negocia aspecte ce țineau de plata creanțelor franceze acordate Rusiei țariste; dar și de domeniul militar, guvernul sovietic solicitând, în repetate rânduri, să i se retrocedeze flota ținută „ostatică” de către francezi la Bizerta¹⁷.

În vara anului 1924, ministrul plenipotențiar al României de la Paris, Victor Antonescu, și-a anunțat demisia. După o scurtă perioadă de instabilitate, la 10 decembrie 1924, Constantin Diamandi a fost numit ministru plenipotențiar¹⁸ în cea mai importantă capitală europeană și se părea că „România este din nou bine reprezentată la Paris”¹⁹.

Până să ajungă la Paris, Diamandi ocupase funcțiile de ministru plenipotențiar la Sofia (1909-1911), Roma (1911-1913) și Petrograd (1914-1918). De asemenea, Diamandi mai activase ca membru al delegației României la Conferința de Pace de la Paris în 1919 și înalt comisar la Budapesta în timpul ocupației militare românești²⁰. Pe tot parcursul carierei sale, Diamandi dăduse dovadă de o mare abilitate în arta negocierilor și părea omul potrivit, în opinia lui Ion I. C. Brătianu, pentru semnarea unui tratat cu partea franceză. La fel ca Victor Antonescu, Diamandi avea o legătură puternică cu Ion I. C. Brătianu, iar cariera lui a luat „avânt” în perioada cât liderul liberal conducea destinele României²¹.

Prin instalarea lui Diamandi în fruntea Legației de la Paris se dorea dinamizarea demersului diplomatic și a negocierilor pentru semnarea tratatului franco-român. Capa-

¹¹ Pierre Milza, *De Versailles à Berlin, 1919-1945*, Paris VIe, Masson et Cie, Éditeurs 120, boulevard Saint Germain, 1972, p. 33-36.

¹² John Pollard, *The Papacy in the Age of Totalitarianism, 1914-1958*, Oxford University Press, 2014, p. 210-211.

¹³ Relațiile Franței cu Republica de la Weimar erau încordate. În urma presiunilor internaționale, Parisul acceptase planul Dawes, care diminuea semnificativ tranșele de despăgubire pe care Germania trebuia să le plătească. Materializarea planului Dawes a reprezentat „o gură de oxigen” atât pentru economia Germaniei, cât și pentru cea a Franței. Schema propusă de Statele Unite a creat, în scurt timp, un circuit financiar cu efecte benefice asupra întregii Europe și care a dat speranțele unei păci durabile. Vezi Lucian Leuștean, *O istorie internațională a Europei în secolul XX*, vol. I (1919-1945), Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2015, p. 149.

¹⁴ Geneviève Tabouis, *Douăzeci de ani de tensiune diplomatică*, București, Editura Politică, 1965, p. 22.

¹⁵ Traian Sandu, *Tableau géostratégique européen au lendemain de Locarno*, în Jacques Bariéty, *Aristide Briand, la Société des Nations et l'Europe, 1919-1932*, Strasbourg, Presses Universitaires de Strasbourg, 2007, p. 37.

¹⁶ Nicole Jordan, *The Popular Front and Central Europe: The Dilemmas of French Impotence, 1918-1940*, Cambridge University Press, 1992, p. 9.

¹⁷ Gelu Hogaș, *op. cit.*, p. 118-119.

¹⁸ ANR, fond Constantin Diamandi, dosar 3, 1928, Adresa Direcției Personalului și Protocolului nr. 65719, f. 4.

¹⁹ „Îndreptarea”, anul 7, nr. 2, sâmbătă, 3 ianuarie 1925, p. 1.

²⁰ AMAE, Fond 77 – Constantin Diamandy, dosar D12, vol. 1; 2.

²¹ Din postura de secretar general interimar al Ministerului Afacerilor Străine (1909), Diamandi a profitat de această șansă pentru a-și consolida relația sa cu Ion I. C. Brătianu, având avantajul că fratele său, George Diamandi, era unul dintre liderii așa-numiților socialiști generoși, aduși de marele lider liberal în cadrul Partidului Liberal. Vezi Elena Mușat, Laura Dumitru (ed.), *Constantin Diamandi, ministru al României la Petrograd*, vol. I, *Memorii, corespondență diplomatică: 1914-1915*, studiu introductiv de Daniel Cain, București, Arhivele Naționale ale României, 2020, p. 56.

citatea sa de a negocia, experiența diplomatică, răbdarea și relațiile diplomatului cu nume mari ale politicii și diplomației franceze, precum Raymond Poincaré²², Aristide Briand, Louis Marin și Philippe Berthelot, erau avantaje care trebuiau să conteze în viitoarele tratative. În schimb, situația politică a republicii franceze, de la sfârșitul anului 1924 și începutul anului 1925, nu părea să-i favorizeze demersul²³. Diamandi nu agrea noua politică socialistă de la Paris, în timp ce politicienii din guvernul Herriot²⁴ nu se înscriau printre „legăturile” pe care diplomatul le avea în capitala Franței²⁵. O altă problemă a noului ministru plenipotențiar era plata datoriilor de război. În ciuda faptului că era un bun negociator, Diamandi nu stăpânea la fel de bine ca Antonescu chestiunile financiare, iar acest aspect avea să se vadă în cadrul discuțiilor cu privire la tratat.

La Paris, Diamandi a observat că politica franceză era una foarte fragmentată, cu greu putându-se schița niște proiecte comune²⁶. Acest fapt făcea ca negocierile sale să cuprindă o paletă largă de lideri politici, cu vederi și ideologii complet diferite²⁷. Abordarea acestor personalități trebuia să fie una flexibilă, Diamandi fiind nevoit să treacă peste propriile convingeri politice pentru a înțelege un spectru larg de mentalități. Încă din primele zile ale misiunii sale, diplomatul a observat că diplomația română a omis, din motive variate, să comunice, de-a lungul timpului, cu formațiunile politice mai puțin afine cu realitatea politică românească. Din acest motiv, între stânga socialistă franceză și Legația română de la Paris exista o barieră de comunicare greu surmontabilă²⁸.

Venirea lui Diamandi²⁹ la Paris s-a produs într-un moment de răceală accentuată între cele două state. Într-o discuție purtată cu ministrul de Externe polonez, la 30 decembrie 1925, I. G. Duca s-a lansat într-o critică virulentă la adresa Parisului, reproșând *Quai d'Orsay*-ului atitudinea sa față de retrocedarea flotei de la Bizerta, refuzul împrumutului, recunoașterea guvernului sovietic etc.; astfel, concluziona că Franța nu mai era amica României. Înainte de încheierea discuției, Duca a precizat că această conversație

²² Primele negocieri pe care România le-a avut cu Franța, în timpul Marelui Război, au avut loc între Constantin Diamandi și Raymond Poincaré. Vezi Eliza Campus, *Raymond Poincaré, 1860-1934. Un om în istoria lumii. Din istoria relațiilor româno-franceze*, Editura Universității din București, 1998, p. 65.

²³ ANR, fond Constantin Diamandi, dosar 206, 1922-1927, telegrama descifrată nr. 6274, Ministerul Afacerilor Străine, București, semnată I. G. Duca, trimisă lui Constantin Diamandi, 31 decembrie 1924, f. 2.

²⁴ Guvernul Édouard Herriot a fost perceput negativ de către noul diplomat român. Socialist fiind, Herriot vizitase în trecut URSS-ul și avea relații bune cu liderii sovietici (Contele de Saint-Aulaire, *Însemnările unui diplomat de altădată în România, 1916-1920*, traducere de Ileana Sturdza, București, Editura Humanitas, 2016, p. 15).

²⁵ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, Raport, Legația de la Paris, 4 aprilie 1925, nepaginat. Acest fapt îl „silise să frecventeze mult cercurile de stânga”. Astfel, „în saloanele Legației se putea întâlni pe vremea sa, „toute le palette, de la Rohan-Chabot și Luynes la Paul Boncour și Léon Blum”. Vezi Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940)*, vol. I, 1918-1937, ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1993, p. 176.

²⁶ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, Raport, Legația de la Paris, 4 aprilie 1925, nepaginat.

²⁷ Raoul Bossy, *op. cit.*, p. 176.

²⁸ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, însemnări, nepaginat.

²⁹ Venirea lui Diamandi a fost pregătită din timp de autoritățile de la București. La 31 decembrie 1924, Nicolae Titulescu, ministrul României de la Londra, s-a întâlnit cu prim-ministrul Franței, Édouard Herriot (vezi Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 237). Herriot i-a spus lui Titulescu că temerile românilor sunt legitime, dar restituirea vaselor fusese promisă de Raymond Poincaré, iar el, ca succesor al său, nu putea să treacă cu vederea acest aspect (Maria Georgescu, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20. Speranțe și iluzii*, București, Editura Militară, 2004, p. 237-238). Liderul francez i-a mărturisit lui Titulescu teama că Germania ar putea ataca Polonia, iar Rusia – România. Acest fapt ar fi putut duce, în opinia sa, la un război general în „cele mai deplorabile condiții”. În acest context, Herriot îi propune lui Titulescu înființarea unei baze militare în Marea Neagră, în care să pătrundă nave franceze și engleze (Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 237).

nu trebuia să rămână confidențială, asigurându-se în acest fel că ajungea la urechile lui Jules Laroche. De fapt, Duca îi reproșa lui Laroche modificările pe care acesta le adusese proiectului de tratat și care, în opinia sa, ar fi blocat negocierile. Declarațiile lui Duca au creat nervozitate la Paris, iritându-l pe Jules Laroche. La rândul său, Laroche a adus acuze lui Duca și statului român, subliniind neseriozitatea cu care Bucureștiul a abordat problema datoriilor de război și a celor preluate după „decesul” dublei monarhii³⁰.

Una din primele directive primite de Diamandi a fost de a remedia conflictul cu Laroche. Conform lui I. G. Duca, directorul politic al *Quai d'Orsay* reprezenta „cheia” tratatului cu Franța. Prima întâlnire pe care Diamandi a avut-o pe malurile Senei a fost cea cu Jules Laroche, la 26 decembrie, înainte ca diplomatul să-și depună scrisorile de acreditare în fața președintelui francez³¹. În cadrul discuțiilor dintre cei doi, s-a afirmat necesitatea strângerii relațiilor bilaterale prin efortul de soluționare a numeroaselor probleme de ordin economic și financiar. Laroche a declarat că România trebuie să facă mai multe eforturi de natură economică pentru a crea legături mai strânse cu Franța³².

La 10 ianuarie 1925, Constantin I. Diamandi s-a întâlnit cu Édouard Herriot. Precum menționa în raportul său, Diamandi îl găsește pe Herriot „într-un cărucior, un om obosit, suferind”. Premierul îi somează pe români să plătească datoriile de război și să recunoască datoriile moștenite prin disoluția Imperiului Austro-Ungar; dădea de înțeles că, fără rezolvarea acestor aspecte, tratatul nu putea fi semnat³³. La fel ca și în întâlnirea cu Titulescu, Herriot îi prezintă lui Diamandi proiectul unei flote la Marea Neagră: „Avem un crucișător nou, foarte bun, am trimite torpiloare, am organiza apărarea Dv. și cred, a adăugat Herriot, că și Anglia ar trimite vasele ei”. În viziunea premierului francez, acea flotă urma să constituie aripa dreaptă a Mediteranei, cu rolul de a apăra România și Turcia în fața unei eventuale agresiuni rusești³⁴. După expunerea lui Herriot, Diamandi a replicat că „o asemenea politică navală cere ca precizie și corolar o înțelegere, o alianță, bineînțeles pacifică, pur defensivă și al cărei cuprins ar putea fi adus la cunoștința Ligii Națiunilor”³⁵.

Dar Herriot nu se simțea bine, era bolnav, astfel că nu fusese atent la explicațiile lui Diamandi. Atunci când Diamandi i-a prezentat proiectul de tratat, în mod accidental, premierul francez a fost de acord cu toate propunerile noastre. Diplomatul semnala autorităților de la București faptul că el nu credea că cererile românești vor fi primite de

³⁰ ANR, Microfilme 012/Franța, rola 194, dosar 5, série Z, carton 582, vol. 79, 11 janvier 1925, f. 2-3.

³¹ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama descifrată nr. 6604, I. G. Duca trimite lui Constantin I. Diamandi, Ministerul Afacerilor Străine, 6 februarie 1925, f. 117.

³² ANR, Microfilme 012/Franța, rola 194, dosar 3, série Z, carton 582, vol. 82, Visite du Ministre de Roumanie a M. Laroche, 27 décembre 1924, f. 177.

³³ În 1923, la Innsbruck, Regatul Sârbo-Croat, România și Polonia au semnat un protocol prin care au fost fixate procentele de responsabilitate pentru plata datoriilor fostului Imperiu Austro-Ungar. Pentru România, cea mai importantă datorie viza împrumutul Porților de Fier, în valoare de 1 250 000 franci elvețieni (ANR, Microfilme 012/Franța, rola 194, 752c, dosar 3, f. 262. Cu privire la flota rusească, Herriot i-a repetat diplomatului român că guvernul său trebuia să respecte angajamentul luat de Poincaré față de sovietici. Premierul a menționat că Rusia nu putea fi împiedicată să-și organizeze propria sa flotă de război și, chiar dacă francezii nu returnau flota, sovieticii oricum își construiau alta. Ca ripostă la înarmarea Uniunii Sovietice, politicianul francez îi propunea lui Diamandi ca apărarea României să se facă prin „internaționalizarea Mării Negre”, folosindu-se de stipulațiile Conferinței de la Lausanne din 1923 (vezi AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, însemnări, nepaginat).

³⁴ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, Raport anexă la telegrama cifrată nr. 6307, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, trimisă lui I. G. Duca, 12 ianuarie 1925, f. 86-89.

³⁵ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, însemnări, nepaginat. Potrivit lui Diamandi, obiectivele politicii românești erau: un acord franco-englez; gruparea în jurul Franței a aliaților continentali, ceea ce „i-ar da o greutate chiar și în tratările ei cu Anglia și America” (Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 240).

Quai d'Orsay, dar dorea să se folosească de acordul dat, chiar dacă era ambiguu, pentru a forța materializarea acestor deziderate³⁶.

După întrevvedere cu Herriot, Diamandi a trimis lui I. G. Duca un raport în care i-a sugerat să formuleze o propunere de alianță, socotind că ar fi mai avantajos să se negocieze pe un text expedit de la București, rămânând ca francezii să facă doar unele modificări. În opinia lui Diamandi, textul viitorului tratat trebuia să se inspire din acordul franco-cehoslovac. Diplomatul sugera ca asistența Franței și contingentul militar puteau fi introduse într-o convenție specială sau, dacă situația o cerea, printr-un schimb de note. Prezența contingentului militar ar fi întărit, în special din punct de vedere moral, acțiunea flotei și ar fi completat concursul francez în caz că România ar fi fost atacată³⁷. Convenția militară, care urma să fie introdusă în tratat, trebuia ca, în caz de agresiune sovietică, să stipuleze intrarea Franței în război, de partea noastră. Astfel, Parisul ar fi trimis un contingent pentru ca drapelul francez să fie reprezentat³⁸.

După întâlnirea cu Herriot, diplomatul a telegrafiat imediat la București. Diamandi și-a exprimat opinia că Franța avea să renunțe, din cauza presiunilor externe, la politica de încercuire a Germaniei cu un „lanț” de aliați de-ai săi, semnarea tratatului fiind cu siguranță amânată. Potrivit lui Traian Sandu, Diamandi era convins că amploarea cerințelor sale crea inevitabil dificultăți în negocierile cu francezii; astfel că diplomatul, ca șef al negocierilor, a încercat să pună eventualele amânări pe seama „influențelor externe”, neasumându-și nicio responsabilitate³⁹.

La 20 ianuarie 1925, Londra primește propunerea Berlinului⁴⁰ de garantare a granițelor franco-belgiano-germane, la care urma să se adauge drept garant Marea Britanie. Parisul avea să recepționeze propunerea mai târziu, la 9 februarie⁴¹, dar informația ajunsese mai rapid în capitala Franței⁴². Francezii bănuiau dorința germană, Poincaré refuzase una anterioară, și, cu toate că, inițial, fuseseră suspicioși, au decis să-i ofere un răspuns. Pactul propus de germani făcea ca Franța să se transforme dintr-un stat garant al tratatelor de pace într-un stat garantat. Această perspectivă nu era pe placul *Quai d'Orsay*-ului, dar părea să fie unica soluție în care Londra putea fi atrasă în cadrul unei alianțe⁴³.

Deși românii știau că se plănuia un asemenea pact, propunerea propriu-zisă a creat emoție. Proiectul german a pus presiune pe Diamandi. I. G. Duca i-a sugerat lui Diamandi „să ia poziție față de un pact limitat la granițele occidentale”. Iar Diamandi a contactat legațiile țărilor din cadrul Micii Antante și Ambasada Poloniei de la Paris.

³⁶ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 238.

³⁷ AMAE, Fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6338, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 20 ianuarie 1925, f. 101.

³⁸ Jean Nouzille, *Aspectul militar al relațiilor franco-române între 1919 și 1939*, în „Revista de Studii Internaționale”, anul XXV, nr. 3-4 (113-114), mai-august 1991, București, Editura Academiei Române, p. 180.

³⁹ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 239.

⁴⁰ Propunerea germană a fost făcută pe fondul refuzului Aliaților, din ianuarie 1925, de a evacua zona Kölnului. Vezi Jacques Néré, *Foreign Policies of the Great Powers*, vol. VII, *The Foreign Policy of France from 1914 to 1945*, London, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1975, p. 71.

⁴¹ Jon Jacobson, *Locarno Diplomacy, Germany and the West, 1925-1929*, New Jersey, Princeton University Press, 1972, p. 4.

⁴² AMAE, fond Paris, vol. 22, însemnări, nepaginat.

⁴³ În decembrie 1922, cancelarul german Wilhelm Cuno a avansat o propunere de garantare a granițelor franco-germane. Oferta a fost făcută Statelor Unite și nu Franței, iar Poincaré a respins-o categoric. Proiectul a fost reluat de viconte Edgar Vincent D'Abernon și sugerat cancelarului Gustav Stresemann. Vezi Constantin Iordache, *România și relațiile internaționale din sud-estul european: „modelul” Locarno (1925-1927)*, București, Editura Curtea Veche, 2001, p. 13-14.

Ambasadorul polonez i-a exprimat îndoielile sale cu privire la finalizarea tratatului de garanții. În ciuda sfatului, aparent liniștitor, Diamandi abordează în perioada următoare o serie de personalități franceze⁴⁴. Diplomatul român s-a întâlnit cu deputații francezi Pierre Renaudel și Louis Loucheur. Cei doi deputați i-au dezvăluit lui Diamandi că obiectivul de prim interes al Franței era o garanție cu Belgia și Marea Britanie pe Rin. Conform opiniei lui Loucheur, extinderea sistemului de alianțe în Europa de Est ar fi îngrijorat Marea Britanie, care nu susținea o asemenea politică, și ar fi îndepărtat-o de cauza franceză⁴⁵.

După consumarea acestor întâlniri, Diamandi a trimis o telegramă la București, datată la 25 ianuarie 1925, în care a schițat câteva propuneri cu privire la pactul cu Franța. În cadrul primului punct, Diamandi preciza că tratatul românesc nu trebuie să includă un termen limitat la cinci ani, deoarece ar putea da părții franceze impresia că Bucureștii voia să facă „alianță numai pentru timpul cât suntem la strâmtoare”⁴⁶. Diamandi nota faptul că urma să-l întrebe pe Herriot dacă „nu ar fi necesar” să fie precizat și un termen limită al pactului. Prin intermediul celui de-al doilea punct, Diamandi a mai propus o modificare a textului notei pentru baza navală, care să implice o apărare mai largă a României⁴⁷.

Înainte de a prezenta oficial propunerea românească, Diamandi menționa că avea să ceară o audiență particulară la Herriot, spre a-l influența pozitiv. Mai apoi, diplomatul îl întreba pe Duca dacă n-ar considera oportun să îl intercepteze pe ambasadorul Angliei din Paris – cu care Diamandi nota că „înjghebase foarte bune raporturi personale” – pentru a-l informa despre intențiile românilor de a semna un tratat cu Franța. Motiva această inițiativă prin faptul că, oricum, englezii ar fi aflat de negocieri; astfel, informarea lor ar fi risipit teama multor politicieni francezi care gândeau că un acord franco-român ar fi fost rău văzut de către Anglia; mai mult, pe această cale afla ce „gândește” cu adevărat Londra⁴⁸.

Propunerile lui Diamandi au fost agreate de ministrul de Externe român. În ceea ce privea proiectul bazei navale, I. G. Duca preciza că fusese acceptat, doar că trebuia să fie parte componentă a tratatului⁴⁹. Pactul creionat de români era cu siguranță unul foarte îndrăzneț. Includerea bazei navale în cadrul proiectului românesc nu făcea altceva decât să extindă cooperarea militară, inclusă deja de Diamandi în pact. Pe cât de ambițioasă era această inițiativă a lui Duca, pe atât de hazardată părea a fi, ținându-se cont de faptul că, încă de la primele discuții cu autoritățile franceze, acestea din urmă dădeau de înțeles că nu vor nicio clauză militară. Așa cum dedusese foarte bine Diamandi, din discuțiile avute cu autoritățile franceze, baza navală nu era altceva decât o propunere de moment care să compenseze retrocedarea vaselor rusești. Toate acestea se făceau într-un moment cât se poate de nefavorabil. Propunerea germană bulversase ordinea priorităților diplomației franceze. Interesul Parisului pentru România scăzuse încă din momentul alegerii lui Herriot, iar acum, după prezentarea proiectului german, se afla la cele mai scăzute cote.

⁴⁴ AMAE, fond Paris, vol. 22, însemnări, nepaginat.

⁴⁵ Gelu Hogaș, *op. cit.*, p. 120-121

⁴⁶ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6350, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 25 ianuarie 1925, f. 106.

⁴⁷ Ultima propunere avea în vedere acordul militar franco-român, referitor la cazul în care România ar fi fost atacată; Diamandi ar fi considerat că „armata franceză va stabili de acord cu Guvernul român” modalitatea de acțiune (*ibidem*).

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, telegrama nr. 4485, MAS, București, semnat I. G. Duca, f. 110.

Diplomatul român s-a întâlnit cu ambasadorul britanic și i-a prezentat păreri *pro* și *contra* ale politicienilor francezi cu privire la tratat, precum și poziția autorităților franceze în privința pactului de garanție occidental. Ambasadorul britanic s-a arătat favorabil atât negocierilor cu privire la tratat, cât și la proiectul bazei navale⁵⁰. Așa cum remarcase și Diamandi, poziția politicii externe franceze se modificase semnificativ de la discuția inițială cu Herriot; nu mai încuraja deloc o implicare a Franței în estul Europei. Totuși, premierul francez nu a fost un susținător înfocat al pactului de garanții și a încercat pe cât posibil să menajeze aliații est-europeni. Atenț la toate detaliile politicii externe, premierul a încercat să penduleze cât mai atent cu puțință între o dezvoltare a relațiilor cu Germania și Uniunea Sovietică și o păstrare a influenței franceze în estul Europei⁵¹.

La 29 ianuarie 1925, Diamandi a trimis o telegramă în care îi spune lui Duca faptul că, de la ultima întâlnire cu Herriot, din 10 ianuarie, el nu mai discutase deloc cu premierul francez. Diamandi a mai adăugat că încercase să se folosească de această situație pentru a propune un tratat bazat pe necesitatea unei legături mai strânse cu Franța, fără a insista sau preciza mai mult, deoarece contextul nu îi mai permitea să pluseze. Însă, Diamandi evitase să aducă în discuție proiectul creionat de Poincaré, pentru a nu coborî standardele în care diplomatul dorea să negocieze. Diamandi i-a cerut lui Duca mai multe sugestii, subliniind că lipsa indicațiilor îngreunează semnificativ discuțiile cu partea franceză⁵².

Atitudinea oficialităților franceze, cauzată de propunerea germană, crease un blocaj la care diplomatul nu avea pe moment soluții. Totodată, Diamandi era deranjat de modul greoi în care Duca îi răspundea. Cumva Duca nu acorda importanța cuvenită inițiativelor lui Diamandi? La această întrebare diplomatul avea să primească răspuns destul de târziu, la 6 februarie 1925. Diamandi a observat că Duca îi studiasse propunerile și chiar îi „corectase” una dintre ele⁵³. Conștient de răspunsul său tardiv, Duca motivează că întârzierea a fost provocată de boala regelui⁵⁴.

Între timp, propunerea bazei navale a lui Herriot a ajuns la cunoștința autorităților sovietice. Iar Moscova a dat de înțeles că poate să facă probleme Parisului, pe plan internațional, pe această temă. Pentru a nu provoca protestele rușilor, mai ales în contextul propunerii germane, Herriot a decis să renunțe la acest plan⁵⁵.

La 19 februarie 1925, Constantin Diamandi a predat proiectul de tratat, conceput de partea românească, lui Herriot⁵⁶. Primind documentul, Herriot a declarat că, după ce

⁵⁰ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 239. Pe baza propunerii bazei navale, ministrul Marinei de la București și-a făcut planuri pentru o reorganizare a armatei române prin intermediul unui sprijin francez⁵⁰. În acest sens, ministrul Marinei a contactat *Quai d'Orsay*-ul. Schimbul de opinii a dat rezultate pozitive, Parisul oferindu-se să participe la reorganizarea armatei române. Totodată, autoritățile noastre au înștiințat între timp și amiralitatea britanică cu privire la intenția franceză de a crea o bază navală la Marea Neagră. Vezi AMAE, fond Paris, vol. 22, însemnări, nepaginat.

⁵¹ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 243.

⁵² AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6366, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 29 ianuarie 1925, f. 113.

⁵³ Duca menționa că ar fi nepotrivit ca, în cazul în care România ar fi fost atacată, guvernul român să se adreseze armatei și nu guvernului francez. Acest fapt ar fi indus ideea că Bucureștiul acorda o mai mare importanță armatei în defavoarea guvernului de la Paris. Duca considera că negocierile trebuiau să pornească de la „aceste baze” (*ibidem*, telegrama descifrată nr. 6603, MAS, București, semnată I. G. Duca, trimisă lui Constantin Diamandi, 6 februarie 1925, f. 116).

⁵⁴ *Ibidem*, telegrama descifrată nr. 6604, MAS, București, semnată I. G. Duca, trimisă lui Constantin Diamandi, 6 februarie 1925, f. 117.

⁵⁵ ANR, Microfilme 012/Franța, rola 190, dosar 8, serie Z, Carton 577, vol. 58, telegramme n° 206, Ministère des Finances, envoyé a Jean Herbet, 26 avril 1925, f. 181.

⁵⁶ Proiectul conținea o anexă, cu caracter secret, privind baza navală propusă de premierul francez. Articolul 2 al alianței prevedea ca „cele două guverne să se înțeleagă în caz de agresiune armată în vederea salvării intereselor lor legitime și a apărării teritoriilor lor așa cum sunt recunoscute ca atare de tratatele

urma să îl studieze, avea să dea un răspuns părții române. Diplomatul a observat că „obsesia” francezilor pentru garantarea frontierei de pe Rin putea să conducă la punerea în discuție a *statu-quo*-ului teritorial în Europa de Est și, implicit, a tratatelor de pace. Diamandi era împotriva unui pact care ar fi garantat doar granițele occidentale, declarând că este necesară păstrarea *statu-quo*-ului teritorial atât în Europa de Est, cât și în cea de Vest.

Spre dezamăgirea lui Diamandi, Herriot credea că, în noile circumstanțe, crearea unei baze navale la Constanța nu-și mai avea rostul. După discuția cu Herriot, impresia lui Diamandi a fost că premierul credea cu tărie în tratatul propus de germani⁵⁷. Acest fapt reprezenta, nici mai mult, nici mai puțin, decât o blocare pe un termen nedefinit al tratatului franco-român. Pentru a debloca negocierile, Diamandi l-a întrebat pe Duca dacă i se îngăduie să facă toate „sforțările pentru a încerca ca noi să ajungem la un rezultat privitor la pact, punând în mișcare toate elementele care ar fi favorabile, inclusiv și Președintele Republicii”. Inițiativa a fost aprobată de Duca⁵⁸.

A doua zi, la prima oră a dimineții, Diamandi l-a contactat pe Jules Alfred Laroche⁵⁹. Diplomatul dorea să afle dacă Herriot l-a pus la curent pe directorul politic al *Quai d'Orsay* cu proiectul de tratat propus de București și ce părere avea despre acesta. După cum menționează Diamandi, proiectul de tratat se afla pe masa lui Laroche. Diplomatul i-a spus că scopul pentru care fusese numit la Paris era acela de a încheia tratatul cu Parisul. Avansând în discuții, Diamandi a observat că proiectul bazei navale, propus de Herriot, nu fusese discutat și nici studiat, ceea ce însemna că nu se afla pe lista de priorități a guvernului francez⁶⁰.

Laroche a luat în mână tratatul și, răsfoindu-l, a făcut și prima critică. Directorul *Quai d'Orsay* și-a exprimat dezacordul cu privire la preambulul pactului care făcea trimitere la Tratatul prin care Franța recunoștea apartenența Basarabiei la România și nu la tratatele semnate după Marele Război. În opinia lui Laroche, înțelegerea trebuia să aibă ca bază tratatele de pace și nu tratatele semnate în comun⁶¹. A abandona această cale însemna ca Parisul să se lase condus de politica „statelor mici”, pe care garanțiile franceze le-ar fi făcut să devină imprudente, le-ar fi îndemnat să intre în tot felul de dispute, implicând în acest fel și Franța. Spre finalul discuției, directorul *Quai d'Orsay* i-a dat de înțeles lui Diamandi că, până nu se rezolvă problema datoriilor de război, nu

---

semnate între ele”. În preambul era specificat faptul că era vorba de tratatele semnate în comun și nu de tratatele de pace (AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6434, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 21 februarie 1925, f. 123).

⁵⁷ Precum menționa în raportul său, premierul francez i-a expus că în Tratatul Renan, care se negocia în acel moment, se avea în vedere posibile modificări teritoriale (coridorul Danzing), în favoarea Germaniei. Pentru a compensa pierderea teritoriului, Marile Puteri doreau crearea unei baze navale care ar fi servit interesele Varșoviei, Herriot explicând cinic că „lucram pentru siguranța Poloniei, chiar fără știrea ei” (*ibidem*, telegrama cifrată nr. 6434, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 21 februarie 1925, f. 123-124). Diamandi a observat o anumită nepăsare pe care Herriot ar fi arătat-o față de soarta României. Premierul ar fi menționat că, în condițiile existenței unui tratat de securitate pe Rin, un atac al Uniunii Sovietice asupra statului român nu ar mai fi condus la un conflict general, ci s-ar fi menținut doar la nivel local (AMAE, fond Paris, vol. 22, telegrama nr. 66, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, trimisă lui I. G. Duca, 21 ianuarie 1925, nepaginat).

⁵⁸ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6451, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, f. 132.

⁵⁹ *Ibidem*, telegrama descifrată nr. 6604, MAS, București, semnată I. G. Duca, trimisă lui Constantin Diamandi, 6 februarie 1925, f. 117.

⁶⁰ Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 241.

⁶¹ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 239.

se poate discuta de semnarea tratatului cu România⁶². Concluzia trasă de Diamandi, după ultimele întâlniri, era că partea română trebuia să se folosească de perioada în care Parisul formula răspunsul la propunerea Germaniei, pentru a accelera demersurile cu privire la tratat. Având în vedere că Herriot nu era chiar convins de pactul de garanții, ar fi existat șanse ca România să semneze cu Franța până ca negocierile oficiale cu Anglia și Germania să-i pună piedici⁶³.

Diamandi și-a pregătit cu minuțiozitate noul demers. Diplomatul a întrebat Bucureștii dacă este oportun ca, în viitoarele întâlniri, să își exprime părerea personală a necesității ca Franța să completeze ciclul pactelor ei defensive în același timp cu România și Iugoslavia⁶⁴. În paralel, diplomatul a cerut *Quai d'Orsay*-ului documentele⁶⁵ cu privire la chestiunile financiare româno-franceze, pentru a ști cum să discute această problemă în negocierile care urmau⁶⁶. Diamandi a purtat discuții cu omologii săi polonez, cehoslovac și iugoslav, stabilind să facă un demers comun pe lângă *Quai d'Orsay* în chestiunea datoriilor austro-ungare. La *Quai d'Orsay*, miniștrii au fost primiți de Jacques Seydoux, director-ajutor al Afacerilor Politice și Comerciale. Seydoux le-a dat asigurări, spunând că și Franța dorește să vadă rezolvată, cât mai curând, această problemă a reparațiilor. Ca urmare, cei patru miniștri au trimis, la 8 aprilie 1925, un memoriu *Quai d'Orsay*-ului, în care cereau ca Parisul să nu impună foștilor aliați din război plata unor datorii care le-ar împovăra economiile, ci să colaboreze pentru o rezolvare fructuoasă a acestei chestiuni⁶⁷.

În discuțiile care au urmat, Diamandi⁶⁸ a căutat să inducă autorităților franceze ideea că ar fi în interesul Franței ca, premergător încheierii tratatului de garanții, Parisul să-și completeze ciclul pactelor separate cu aliații ei din est pentru ca, imediat după semnarea „aranjamentului de pe Rin”, Germania să fie încadrată în acest sistem de alianțe⁶⁹. De asemenea, Diamandi a încercat să impresioneze *Quai d'Orsay*-ul accentuând situația dramatică în care se afla granița de est a României, precum și pericolul

⁶² ANR, Microfilme 012/Franța, rola 191, dosar 12, série Z, carton 577, vol. 64, Visite de M. Diamandi à M. Laroche, 20 février 1925, f. 98-110. Pentru a spori presiunea asupra oficialităților franceze, Diamandi i-a sugerat lui Duca să îl atenționeze pe ministrul plenipotențiar al Franței de la București, de Billy, asupra urmărilor pe care le-ar avea „asupra influenței și politicii Franței” în România o tărăgănare sau un refuz de a „îndeplini propriile ei propuneri privitoare la pactul de alianță”. Vezi AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6438, MAS, București, semnată I. G. Duca, trimisă lui Constantin Diamandi, 22 februarie 1925, f. 127.

⁶³ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6451, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, f. 132.

⁶⁴ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, însemnări, nepaginat.

⁶⁵ În acest sens, diplomatul a expediat un memoriu Direcției Generale a Mișcării Fondurilor din cadrul Ministerului de Interne de la Paris, pentru a primi ordinele financiare definitive sau disputate dintre cele două state. După studiul prealabil al documentelor financiare, Diamandi a trimis un document guvernului francez, în care expunea toate chestiunile de ordin financiar, subliniind eforturile statului român de soluționare a diferendelor cu Franța. Vezi AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama nr. 417, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 30 martie 1925, f. 149.

⁶⁶ *Ibidem*, Note sur les questions financières franco-roumaines, f. 143-146.

⁶⁷ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, telegrama nr. 461, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, trimisă lui I. G. Duca, 9 aprilie 1925, nepaginat.

⁶⁸ În paralel, prin intermediul Biroului de Presă, proaspăt reînființat în cadrul Legației de la Paris, au fost abordați o serie de ziariști și de personalități influente în încercarea de a crea un curent de opinie favorabil semnării tratatului, atât în cadrul presei, cât și în interiorul politicii franceze. Vezi AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 15, 1925, Raport despre activitatea Biroului de Presă și Propagandă în decursul lunilor aprilie, mai, iunie 1925, semnat Noti Constantinide, trimis lui I. G. Duca, f. 3.

⁶⁹ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, nepaginat.

iminent al unei invazii sovietice⁷⁰. Pentru a lămurii acest aspect, Parisul l-a contactat însă pe Jean Herbert. Ambasadorul francez de la Moscova a atras atenția asupra administrării necorespunzătoare a Basarabiei, a instabilității politice din România, excluzând pericolul unei invazii sovietice⁷¹.

După discuțiile duse cu oficialitățile franceze, Diamandi a informat Bucureștiul că, în sprijinul cauzei române, au fost câștigați Paul Boncour, Pierre Renaudel și Alexandre Varenne⁷². Acești politicieni se arătau, în opinia lui Diamandi, pentru semnarea tratatului cu România, astfel că diplomatul a căutat, din acel moment, să se folosească de ei, cât mai mult, în sprijinul eforturilor sale⁷³. După cum menționa Traian Sandu, demersurile lui Diamandi și ale diplomației iugoslave, precum și propunerea germană au creat, în interiorul politicii franceze, o „concuranță” între acceptarea pactului de garanții urmat de o diminuare a prezenței în Europa de Est, pe de o parte, și dezvoltarea relațiilor cu aliații estici prin semnarea de tratate cu România și Iugoslavia, pe de alta⁷⁴.

Un nou guvern și noi speranțe

La 17 aprilie 1925 a fost ales guvernul Paul Painlevé, cu Aristide Briand în postura de ministru de Externe. Revenirea lui Briand într-o poziție politică importantă și numirea lui Philippe Berthelot ca secretar general la Ministerul Afacerilor Străine i-a bucurat inițial pe români⁷⁵. Într-o convorbire cu directorul Afacerilor Politice de la *Quai d'Orsay*, Diamandi și-a exprimat satisfacția pentru revenirea la putere a lui Aristide Briand, „autorul tratatului de alianță cu România în timp de război”, sperând că acesta să fie „artizanul tratatului de alianță dintre cele două țări în timp de pace”⁷⁶.

Diplomatul român mai spera că, odată cu revenirea lui Briand⁷⁷, politica franceză va deveni mai aspră cu Berlinul. Întoarcerea la o poziție mai dură pe plan internațional putea duce la o revitalizare a politicii de încercuire a Germaniei și atunci poziția României, în cercurile politice franceze, s-ar fi întărit⁷⁸.

⁷⁰ ANR, Microfilme 012/Franța, rola 194, dosar 3, série Z, carton 582, vol. 82, Visite du Ministre de Roumanie à M. Corbin, 11 février 1925, f. 203.

⁷¹ Într-un final, Diamandi s-a întâlnit și cu președintele francez. Doumergue i-a sugerat lui Diamandi posibilitatea ca Mica Antantă să strângă relațiile cu Polonia pentru a crea un bloc statal comun. Conform lui Doumergue, Mica Antantă și Polonia trebuiau să propună Germaniei încheierea unui pact care să respecte Tratatul de la Versailles și *statu-quo*-ul teritorial european. În acest mod, opinia Doumergue, garanțiile de securitate din vest puteau să se extindă spre estul Europei. Propunerea președintelui francez nu l-a mulțumit pe Diamandi, care a remarcat că aceste idei mascau de fapt dorința lui Doumergue de a vedea un stat francez mai puțin implicat în estul Europei. Diamandi l-a contactat pe ambasadorul Poloniei la Paris. Diplomatul i-a prezentat propunerea lui Doumergue, dar acesta a refuzat-o categoric (AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, însemnări, nepaginat).

⁷² Alexandre Varenne era, din 4 iunie 1924, vicepreședinte al Camerei Deputaților. În 28 iulie 1925, Varenne a fost numit guvernator general în Indochina franceză, Diamandi pierzând astfel un important susținător al cauzei sale. Vezi Laurent Joly, *Antisémites et antisémitisme à la Chambre des députés sous la IIIe République*, în „Revue d'histoire moderne et contemporaine”, 3/2007 (n° 54-3), p. 63-90.

⁷³ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, însemnări, nepaginat. Cei trei deputați socialiști aveau influență în cadrul politicii franceze, fiind în același timp și ziaristi (AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama descifrată nr. 71, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 27 mai 1925, f. 166).

⁷⁴ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 241.

⁷⁵ În 1922, Aristide Briand își dăduse demisia din funcția sa, în mare parte deoarece a refuzat să-și asume responsabilitatea abandonării aliaților central-est-europeni în schimbul unui tratat de garanție britanic (idem, *Tableau géostratégique...*, p. 37).

⁷⁶ Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 246.

⁷⁷ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, însemnări, nepaginat.

⁷⁸ Walter A. McDougall, *France's Rhineland Policy, 1914-1924. The Last Bid for a Balance of Power in Europe*, New Jersey, Princeton University Press, 1978, p. 141.

Noua realitate rezultată în urma instalării noului guvern părea, în opinia diplomatului, favorabilă tratatului franco-român. Diamandi transmitea la București faptul că Franța era în continuare interesată să-și completeze ciclul pactelor ei separate cu foștii săi aliați. Franța, conchidea Diamandi, ar fi dorit ca, la momentul semnării Tratatului Renan, Germania să fie încadrată în acest ciclu⁷⁹. Mai mult chiar, la 27 aprilie 1927, lui Diamandi i s-a dat de știre că se prevedea posibilitatea unor eventuale renunțări a creanțelor de război franco-engleze, în urma demersurilor făcute de delegații Miciei Înțelegeri și ai Poloniei. Această decizie avea să fie luată în calcul numai după ce România ar fi ratificat Protocolul de la Innsbruck și ar fi rezolvat într-un mod satisfăcător chestiunea împrumutului Porților de Fier⁸⁰. Pentru Diamandi, aceasta era o veste foarte bună, doar că trebuia să convingă Bucureștiul să primească aceste condiții. Astfel că diplomatul român îl implora pe Duca să facă în așa fel încât condițiile să fie acceptate, menționând că, „în calitate de reprezentant al României la Paris, nu mă pot împiedica de a vă arăta cât ar fi de ușurător scoaterea acestui spin din calea tratatelor noastre viitoare”⁸¹.

Contrar credinței lui Diamandi, Aristide Briand prelua portofoliul Externelor cu intenția de a încerca o apropiere de Germania⁸². Trendul urmat de politica reconciliatoare a lui Briand a fost observat de Diamandi în scurt timp. După întâlnirea cu Briand, 27 aprilie 1925, Diamandi a mai remarcat faptul că noul ministru de Externe nu dorea să garanteze frontierele Basarabiei. Pentru semnarea tratatului, România trebuia să-și normalizeze relațiile cu Rusia sovietică, Briand oferindu-se a mijloci apropierea dintre cele două state⁸³. Mai mult, Briand i-a dat de înțeles lui Diamandi că refuză să ia vreun angajament față de statul român pentru a nu pune în pericol viitorul pact de garanții⁸⁴.

După întâlnirea cu Diamandi din 27 aprilie 1925, Briand a luat toate măsurile pentru a se informa cu privire la chestiunea pactului cu România. Ministrul de Externe l-a contactat pe Jules Laroche. Directorul *Quai d'Orsay* i-a atras atenția ministrului de Externe asupra necesității de a fi foarte atent la clauzele acordului propus de Diamandi, astfel încât Franța să nu fie atrasă în conflicte pe care nu și le dorește⁸⁵. Autoritățile franceze au ajuns la concluzia că tratatul cu România, ca orice alt acord de acest fel semnat de statul francez, își avea utilitatea lui. Potențialul agresor s-ar gândi de două ori înainte de a ataca, deoarece și-ar da seama că ar lupta

⁷⁹ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, însemnări, nepaginat.

⁸⁰ În cadrul Comisiei de Reparații, din 20 februarie 1923, s-a stabilit ca, prin articolul 186 din Tratatul de la Trianon, României să îi fie atribuit împrumutul Porților de Fier, în valoare de 1 250 000 franci elvețieni. Datoria a fost contractată inițial de către Ungaria, parte a Imperiului Austro-Ungar, tocmai în 1896, prin intermediul unor bănci britanice, pentru a îmbunătăți navigația pe Dunăre. Bucureștiul a fost nemulțumit de acest fapt și a contestat această decizie. Londra a făcut în permanență presiuni asupra Parisului pentru a constrânge, la rândul său, guvernul român să plătească această datorie. Problema a reprezentat o mare piedică pentru Diamandi în demersurile sale pentru ratificarea tratatului cu Parisul (ANR, Microfilme 012/Franța, rola 194, dosar 3, série Z, carton 582, vol. 82, Emprunt des Portes de Fer, 19 février 1925, f. 187-190).

⁸¹ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, Raport nr. 531, Legația de la Paris, semnat Constantin Diamandi, 28 aprilie 1925, f. 156-158. Ca umare a apelului făcut de Diamandi și pentru a nu bloca negocierile franco-române, guvernul de la București a recunoscut, la 6 noiembrie 1925, în cadrul Conferinței de la Praga, datoriile, reduse semnificativ, ce-i reveneau după dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, dar autoritățile române refuzau în continuare să ratifice Protocolul de la Innsbruck (AMAE, fond Paris, vol. 784, 1926-1928, telegrama nr. 1473, Legația de la Paris, semnată N. B. Cantacuzino, 5 februarie 1926, nepaginat).

⁸² Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, p. 65.

⁸³ AMAE, fond Paris, vol. 22, 1921-1927, însemnări, nepaginat.

⁸⁴ Traian Sandu, *România în cadrul Miciei Antante: alianța de rezervă a Franței în Europa Centrală interbelică, 1919-1938*, în Valentin Naumescu (coord.), *România, Marile Puteri și ordinea europeană, 1918-2018*, Iași, Editura Polirom, 2018, p. 79.

⁸⁵ ANR, Microfilme 012/Franța, rola 191, dosar 12, série Z, carton 577, vol. 64, f. 103-110.

împotriva unei alianțe. Pentru *Quai d'Orsay*, existența în sine a pactelor reprezenta o garanție suficientă și eficientă a păcii, dar și certitudinea unui sprijin neprețuit pentru statele mici⁸⁶.

La 9 mai 1925, Diamandi l-a vizitat pe Berthelot care redacta, în acel moment, răspunsul Franței la propunerea germană. După discuția cu acesta, Diamandi a ajuns la concluzia că era timpul unei „temporizări” a negocierilor, păstrând speranța că răspunsul Parisului nu va fi acceptat⁸⁷.

Negocierile franco-române

La mijlocul lunii mai, Constantin Diamandi s-a întâlnit cu Paul Painlevé. Premierul francez i s-a confesat, spunându-i că toate „obiecțiunile făcute privitor la pactul de garanție tripartit cu Germania nu au fost zadarnice”. Conform lui Painlevé, răspunsul francez nu a fost primit. Entuziasmat, Diamandi s-a deplasat la *Quai d'Orsay* și a vorbit cu Briand. Ministrul de Externe francez îi confirmă faptul că discuțiile cu germanii nu au adus rezultatele dorite, astfel că negocierile cu partea română puteau reîncepe⁸⁸. Negocierile privind tratatul franco-român s-au reluat în cel mai scurt timp. Deși tratativele au reînceput, ele nu au continuat în modul în care Diamandi și l-ar fi dorit. Ministrul român a observat cu multă îngrijorare că Briand nu renunțase la propunerea germană, iar discuțiile cu privire la tratat se blocaseră din nou⁸⁹.

Pentru a debloca discuțiile cu partea franceză, Diamandi a trimis, la 30 mai 1925, o lungă scrisoare personală lui Briand, direct de la Vichy, unde se afla la o cură, în care făcea o prezentare generală a relațiilor româno-franceze și a contextului european; îi cerea, în cele din urmă, să grăbească semnarea tratatului. În scrisoare era prezentată „o cascadă” de argumente ce erau redată sub forma unor amintiri⁹⁰. Scrisoarea îl obliga practic pe Briand să răspundă. Inițiativa diplomatului a provocat un anume deranj la Paris⁹¹. Conștient că a „tulburat apele”, Diamandi a „păstrat o rezervă absolută față de *Quai d'Orsay*”, timp de două săptămâni, așteptând să fie chemat⁹².

Revenit de la Geneva, Aristide Briand l-a convocat imediat, la 14 iunie, pe Diamandi. Influențat în mod pozitiv de negocierile duse cu omologii săi german și britanic, Briand i-a dezvăluit diplomatului român că Franța trebuie să facă totul pentru a menține și buna înțelegere cu Marea Britanie, certificându-i totodată faptul că garanțiile noului pact urmau să se limiteze la Rin⁹³. La Geneva, Briand obținuse aderarea fără condiții a Germaniei la Liga Națiunilor și, folosindu-se de articolul 16 (privind asistența țărilor agresate) din cadrul Pactului Ligii Națiunilor, a reușit, cu sprijinul Marii Britanii, să-și păstreze libertatea de a semna pacte de garanție cu aliații săi⁹⁴. Spre finalul întâlnirii,

⁸⁶ *Ibidem*, f. 111-112.

⁸⁷ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6641, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, f. 163.

⁸⁸ *Ibidem*, telegrama cifrată nr. 6656, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 15 mai 1925, f. 165.

⁸⁹ AMAE, fond Paris, vol. 22, însemnări, 1921-1927, nepaginat.

⁹⁰ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, scrisoare confidențială atașată la telegrama descifrată nr. 6681, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 2 iunie 1925, f. 169-175.

⁹¹ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 246.

⁹² AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6696, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 14 iunie 1925, f. 176.

⁹³ *Ibidem*, f. 176-177.

⁹⁴ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 246.

Briand a declarat că e gata să încheie tratatul cu România, cerându-i lui Diamandi explicații despre „punctele unei convenții militare”⁹⁵.

În ciuda declarațiilor lui Briand, negocierile oficiale dintre cele două părți nu demaraseră la începutul lunii iulie. Profitând de venirea familiei regale la Paris, Diamandi decide să-i forțeze mâna lui Briand. Într-o întâlnire la care a asistat și regele Ferdinand, presat de insistențele lui Diamandi, Briand menționează că „sunt foarte fericit că pregătim cu Ministrul Majestății Voastre un pact de alianță, care va fi un nou inel în favoarea păcii”⁹⁶. Ministrul francez părea să accepte și aspectele de natură militară cerute de români, refuzate de el în repetate rânduri, ceea ce făcea ca declarația lui să fie bizară. Acest fapt l-a îndemnat pe Traian Sandu să concluzioneze că Briand făcuse aceste promisiuni doar pentru a evita presiunile din partea lui Diamandi, dar și din partea susținătorilor acestuia din Camera Deputaților, care îl „pistonaseră” în mod repetat în ultimele zile⁹⁷.

Entuziasmat, diplomatul i-a cerut lui Duca să fie pregătit „cu privire la modalitățile convențiunii militare”⁹⁸. În urma presiunilor părții române, Parisul a decis să înceapă într-un final negocierile oficiale. La 24 iulie 1925, Constantin Diamandi a avut prima întâlnire de lucru cu Berthelot⁹⁹. După studiul variantei de tratat propusă de Poincaré părții române și după modul cum decurseseră în trecut negocierile duse de Victor Antonescu, Berthelot declara că autoritățile române nu avuseseră „o linie fermă de conduită” și că guvernul Franței avea rezerve în privința spațiului dintre Prut și Nistru¹⁰⁰. De asemenea, Diamandi a observat că Berthelot nu era deloc de acord cu o cooperare militară și îi solicita părții române să elimine orice referire la acest aspect¹⁰¹. După doar două runde de negocieri, toate propunerile inserate de Diamandi și de Duca în proiectul de tratat fuseseră respinse. Într-un final, se ajunsese la un acord asupra formei tratatului. Propunerea Parisului evita toate formulele juridice, clauzele tratatului fiind schițate în formule largi, care dădeau posibilitate unor reinterpretări atunci când francezii considerau acest fapt necesar¹⁰².

La 4 august 1925, Diamandi preda *Quai d'Orsay*-ului un proiect de declarație de neagresiune împotriva Uniunii Sovietice și, la 26 august, i-a cerut lui Briand să activeze formalitățile necesare semnării pactului¹⁰³. Conform lui Diamandi, pactul de neagre-

⁹⁵ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama cifrată nr. 6696, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 14 iunie 1925, f. 176-177.

⁹⁶ *Ibidem*, telegrama descifrată nr. 6726, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 3 iulie 1925, f. 178.

⁹⁷ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 246.

⁹⁸ Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 250.

⁹⁹ Traian Sandu, *La Grande Roumanie...*, p. 177-178.

¹⁰⁰ În prima declarație, România își exprima intențiile sale pacifice față de Uniunea Sovietică. În a doua declarație, care avea un caracter strict secret, erau luate în calcul schimburi de vedere între statele majore, care urmau să aibă loc doar în cazul în care, în ciuda eforturilor pacifitoare ale celor două părți, pacea ar fi fost amenințată. Ținându-se seama de termenii tratatelor pe care Franța le semnase cu Polonia și Cehoslovacia, *Quai d'Orsay* trebuia să se sfătuiască, înaintea semnării acordului cu România, cu cele două state. Înaintea semnării tratatului cu Bucureștiul, Parisul a dorit să informeze guvernul britanic, accentuând semnificația și importanța convenției cu România (Jean Nouzille, *op. cit.*, p. 182).

¹⁰¹ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama descifrată nr. 6785, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 26 iulie 1925, f. 194-196.

¹⁰² *Ibidem*, telegrama descifrată nr. 6788, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 27 iulie 1925, f. 197-198. Franța urma să subordoneze negocierile cu Bucureștiul și cu Belgradul pactului de garanții și să dea acestor acorduri un caracter moral, eminentamente defensiv, de garantare a păcii, nespecificându-se niciun inamic (Jean Nouzille, *op. cit.*, p. 182).

¹⁰³ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama confidențială nr. 6812, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 5 august 1925, f. 199.

siune era de fapt „întins la toate statele vecine României”¹⁰⁴. La 1 septembrie 1925, textul definitiv al tratatului, împreună cu anexele sale au fost trimise Ministerului Afacerilor Străine de la București¹⁰⁵. Deși înțelegerea fusese definitivată, Parisul nu dădea semne că dorea să-l semneze. În cazul ratificării sale, pactul semnat cu Bucureștiul nu putea să rămână secret, deoarece, potrivit condițiilor tratatelor franco-polone și franco-cehoslovace, Varșovia și Praga trebuiau să fie informate înainte de parafarea unui asemenea document¹⁰⁶. Existau temeri ca nu cumva Moscova să afle de tratat. În cazul în care ar fi aflat că Parisul semna tratatul cu România, exista temerea că rușii vor încerca să-i îndepărteze pe germani și englezi de pactul de garanții¹⁰⁷.

La 5-16 octombrie avea să se semneze Tratatul de la Locarno. Noua realitate creată nu a convenit statelor din est. Printre nemulțumiți s-a regăsit și România. Deși pactul de garanții nu afecta în mod direct Bucureștiul, acesta ducea la o redefinire a securității Franței și a aliaților săi polonezi și cehoslovaci, modificând întreaga configurație a sprijinului diplomatic¹⁰⁸. Negarantând granițele de est, Occidentul dădea un semnal puternic că acceptă o eventuală modificare a *statu-quo*-ului teritorial, chiar dacă acest fapt s-ar fi făcut în mod pașnic¹⁰⁹. Spre sfârșitul lunii octombrie 1925, guvernul Painlevé demisionează, fiind înlocuit de un executiv condus de Aristide Briand¹¹⁰. Avantajos pentru români, Briand își păstra portofoliul de la Externe. Menținerea cuplului Briand – Berthelot a fost foarte importantă pentru Diamandi. Un nou ministru de Externe ar fi însemnat o altă orientare, care ar fi afectat cu siguranță tot ceea ce obținuse până în acel moment diplomatul român.

Imediat după Locarno, Diamandi a început din nou să preseze *Quai d’Orsay*-ul pentru semnarea tratatului. Diplomatul român a subliniat că, odată cu încheierea Tratatului renan, nu mai exista impedimentul, des menționat, care împiedica semnarea pactului cu România¹¹¹. Doi factori aveau să blocheze din nou discuțiile între cele două părți: criza politică de la Paris și dorința *Quai d’Orsay*-ului de integrare a Germaniei în Liga Națiunilor¹¹².

Începutul anului 1926 a fost unul deosebit de greu pentru partidul de guvernământ din România. Pe plan intern, PNL a fost atacat în repetate rânduri de opoziție, din pricina renunțării la tron a prințului Carol, dar și din cauza insucceselor pe planul

¹⁰⁴ *Ibidem*, telegrama confidențială nr. 6850, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, trimisă lui I. G. Duca, 17 august 1925, f. 203.

¹⁰⁵ *Ibidem*, telegrama confidențială nr. 6873, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 1 septembrie 1925, f. 213.

¹⁰⁶ Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 260.

¹⁰⁷ Pentru a nu da niciun motiv germanilor și britanicilor să renunțe la negocieri, Briand a decis să dilueze componenta militară a tratatelor cu Cehoslovacia și Polonia. Acest fapt a convins Praga și Varșovia, îngrijorate că vor rămâne fără aliatul lor vestic, să înceapă cu Moscova discuții privind pactele de garantare (Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 248). Tocmai teama lui Briand, ca negocierile cu românii să iasă la iveală, avea să se concretizeze și încă destul de curând. Un articol scris la 15 septembrie 1925, de către un ziar sovietic, tulburase apele la Paris. Semnalarea articolului a fost făcută de către ambasadorul Franței la Moscova, care menționa că în material se specifica faptul că guvernul francez și cel român ar fi încheiat în secret un tratat de alianță (Jean Nouzille, *op. cit.*, p. 182).

¹⁰⁸ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 250.

¹⁰⁹ AMAE, fond Franța/71, dosar 16, 1925-1926, Raport nr. 141, Biroul de Presă, semnat Noti Constantinide, trimis lui I. G. Duca, 1 noiembrie 1925, f. 35-41.

¹¹⁰ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 45, 1920-1928, telegrama descifrată nr. 7003, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 28 noiembrie 1925, f. 146.

¹¹¹ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 63, 1920-1926, telegrama descifrată nr. 6957, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 13 noiembrie 1925, f. 225-226.

¹¹² Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 250.

politicii externe. Nereușita lui Vintilă Brătianu în ceea ce privește obținerea împrumutului de pe piața internațională, dar și eșecul lui Duca de a semna tratatul cu Franța păreau să cântărească din ce în ce mai mult. Blocarea negocierilor franco-române i-a îndemnat pe polonezi să pună la cale un plan de mediere româno-sovietică. Varșovia a cerut Parisului să susțină eforturile sale de creare a unui „Locarno” polono-sovietic-român. Totodată, a îndemnat Bucureștiul să se apropie de Uniunea Sovietică și pentru a revizui tratatul polono-român, care trebuia reinnoit în martie 1926, într-un sens antigerman. Propunerea polonezilor a fost primită pozitiv la Paris, dar Bucureștiul s-a arătat foarte îngrijorat de această opțiune, deoarece soarta Basarabiei urma să fie supusă arbitrajului.

Presiunile polonezilor au stârnit îngrijorări puternice la București. Autoritățile române gândeau că o revizuire antigermană a înțelegerii cu Polonia ar fi afectat negocierile cu Parisul; din acest motiv s-a ajuns la concluzia că singura rezolvare a acestei situații era o grăbire a semnării tratatului cu Franța¹¹³. În acest context, implicarea Italiei în spațiul central-estic european a fost de bun augur pentru România. Relațiile cu Italia se îmbunătățeau, la începutul lui 1926, și I. G. Duca le aproba. Conform lui Jean Nouzille, apropierea de Roma s-a realizat prin mijlocirea lui Nicolae Petrescu-Comnen și a lui Dino Grandi, subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe italiene¹¹⁴. Pentru italieni, pactul cu Bucureștiul reprezenta o parte dintr-un proiect mai amplu care trebuia să ducă, într-un final, la izolarea Iugoslaviei. În acest cadru, România ar fi servit, pentru Mussolini, drept un „cal troian” în cadrul Micii Înțelegeri. Demersul liderului italian era favorizat și de pasivitatea Parisului, care nu dorea să stârnească suspiciunile britanice și germane cu privire la o abandonare a politicii de la Locarno¹¹⁵.

Negocierile duse atât cu guvernul italian, cât și cu cel francez au fost duse în paralel. Directivele pe care Duca i le trimitea lui Diamandi depindeau în mare măsură de rezultatele pe care le aveau discuțiile cu Roma. După ce negocierile oficiale cu italienii au primit girul lui Mussolini, Duca decide să se folosească de acestea pentru a forța semnarea tratatului cu Franța¹¹⁶. La 14 februarie, Diamandi s-a întâlnit cu Philippe Berthelot¹¹⁷. La sugestia lui I. G. Duca, diplomatul român îi comunică „într-un mod strict confidențial” cuprinsul telegramei prin care Mussolini propunea României un tratat de alianță pe baza *statu-quo*-ului¹¹⁸. Diamandi și-a exprimat regretul că Franța¹¹⁹ nu a fost primul stat cu care România să fi semnat un tratat. Expresia folosită de Diamandi dădea de înțeles că tratativele italo-române erau mai avansate și că se îndreptau, mai rapid decât negocierile cu Parisul, spre o finalizare fructuoasă¹²⁰.

¹¹³ *Ibidem*, p. 254-255.

¹¹⁴ Jean Nouzille, *op. cit.*, p. 187-189. La începutul anului 1926, au existat mai multe întâlniri între ministrul plenipotențiar român de la Roma, Lahovary, și mai mulți oficiali italieni, ajungându-se la concluzia că era nevoie de o înțelegere între cele două state. Vezi AMAE, fond Problema 71/România, vol. 1, 1920-1931, răspuns la telegrama descifrată nr. 345, Legația de la Roma, semnată Alexandru Em. Lahovary, 28 ianuarie 1926, f. 304.

¹¹⁵ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 250.

¹¹⁶ AMAE, fond Problema 71/România, vol. 1, 1920-1931, telegrama descifrată nr. 452, Legația de la Roma, semnată Alexandru Em. Lahovary, trimisă lui I. G. Duca, 7 februarie 1926, f. 307.

¹¹⁷ Fl. Anghel, N. Mares, D. Preda, *România – Polonia. Relații diplomatice*, vol. 1, 1918-1939, București, Editura Univers Enciclopedic, 2003, p. 72.

¹¹⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *Diplomația României, Titulescu și Marea Britanie*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 97.

¹¹⁹ ANR, Microfilme 012/Franța, rola 194, dosar 3, série Z, carton 582, vol. 82, télégramme no. 132, Ambassade de la Republique Française pres S. M. Le Roi di Italie, 5 mars 1924, f. 90.

¹²⁰ AMAE, fond Problema 71/România, vol. 1, 1920-1931, telegrama descifrată nr. 585, Legația de la Roma, semnată Alexandru Em. Lahovary, trimisă lui I. G. Duca, 16 februarie 1926, f. 313.

Negocierile Bucureștiului cu Roma i-au îngrijorat pe francezi. Pentru a lămuri acest aspect, autoritățile franceze l-au contactat pe ambasadorul italian la Paris, marchizul Carlo Durazzo, pentru a-l chestiona cu privire la discuțiile italo-române. S-a aflat astfel că demersurile dintre cele două state nu erau atât de avansate precum declara Diamandi, astfel că *Quai d'Orsay*-ul a decis să nu grăbească ratificarea pactului cu statul român¹²¹.

În Franța, criza politică nu se sfârșise, ci, din contra, ajunsese din nou într-un punct mort. La 5 martie 1926, guvernul a căzut¹²². Dar, deși nu avea un sprijin politic solid, susținerea președintelui francez i-a fost de ajuns lui Briand ca să mai fie o dată nominalizat ca premier¹²³. Diplomatul român a încercat să se folosească de criza politică prin care trecea guvernul francez, pentru a smulge semnătura Parisului. La presiunile făcute de Constantin Diamandi, Briand era „încolțit” în cadrul Comisiei Afacerilor Străine de diferiți membri „pentru pasivitatea lui în chestiunea tratatului” franco-român¹²⁴. Această criză, precum și eșecul intrării Germaniei în Ligă aveau să întârzie și mai mult semnarea pactului cu Parisul. Pentru a nu rămâne izolați, românii și-au îndreptat speranțele către Polonia, care acum era propulsată ca putere regională după retragerea Franței. Aproape izolată, România a semnat un tratat diferit cu Varșovia¹²⁵. Reînnoirea tratatului cu Varșovia a produs un anume deranj printre puterile semnatare ale pactului de la Locarno, iritându-i deopotrivă și pe sovietici¹²⁶. Parisul a fost satisfăcut de semnarea tratatului româno-polon și, profitând de acest fapt, a redus din obligațiile militare ale acordului pe care îl avea cu Polonia¹²⁷.

Semnarea tratatului franco-român

Primăvara anului 1926 a fost una tulbure pentru politica internă a României. Odată împlinit termenul legal al guvernării, Ion I. C. Brătianu și-a dat demisia, la 28 martie 1926, nu însă ca înainte să-l propună Regelui pe Alexandru Averescu drept succesor. Averescu urma să conducă noul guvern până când uzura cauzată de guvernare și manevrele politice ale lui Ion I. C. Brătianu aveau să readucă Partidul Liberal la putere¹²⁸. În aprilie 1926, Ion Mitiuleu îi succeda la șefia Ministerului Afacerilor Străine lui I. G. Duca¹²⁹. În noua ecuație politică de la București, prezența lui Mitiuleu, impus de I. C. Brătianu și de Rege, garanta orientarea pro-franceză a noii guvernări. Controlul impus de Brătianu guvernului Averescu i-a asigurat lui Constantin Diamandi

¹²¹ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 256.

¹²² AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 45, 1920-1928, telegrama descifrată nr. 7339, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 8 martie 1926, f. 163.

¹²³ *Ibidem*, telegrama descifrată nr. 7352, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 10 martie 1926, f. 164.

¹²⁴ Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 268.

¹²⁵ Spre deosebire de acela din 1921, care era o alianță cu caracter defensiv, noul pact era unul de garanție. Dacă articolul 2 al tratatului din 1921 prevedea asistența armată în cazul unui atac neprovocat asupra frontierelor orientale ale celor două state, în acordul din 1926, același articol stipula sprijin contra oricărei agresiuni exterioare, a integrității teritoriale și a independenței politice. Vezi Daniel Hrenčiu, *Cu ochii la răsărit: relațiile româno-polone în perioada interbelică (1919-1939)*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012, p. 257.

¹²⁶ Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 269.

¹²⁷ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 259.

¹²⁸ Dan Falcan, *Ionel Brătianu maestrul absolut al politicii românești*, în „*Historia*”, anul VIII, decembrie 2019, p. 45.

¹²⁹ Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România, 1821-1999*, vol. 3, *Cele trei dictaturi*, București, Editura Epsilon RHO, 2017, p. 19.

continuarea misiunii la Paris, dar acum diplomatul trebuia să negocieze tratatul în termeni oarecum diferiți¹³⁰.

Venirea lui Averescu la guvernare a dat naștere, în cadrul guvernului francez, temerii ca nu cumva influența franceză din România să scadă¹³¹. Noul guvern se angaja să cumpere material de război italian și accelerează negocierile cu guvernul de la Roma pentru semnarea unui tratat de prietenie și colaborare¹³². Proaspăt investit în postul de ministru de Externe, Ion Mitileneu i-a trimis o telegramă lui Constantin Diamandi, făcând apel la „toată abilitatea și experiența” sa pentru a duce la capăt semnarea mult așteptatului tratat. Nu în ultimul rând, ministrul de Externe îi aduce la cunoștință diplomatului că Lahovary primise instrucțiuni să grăbească semnarea pactului cu Italia. Conform lui Mitileneu, demersurile lui Diamandi trebuiau să fie condiționate de negocierile duse de Lahovary la Roma¹³³.

Conștient că schimbarea guvernului de la București provoca neliniște în capitala Franței și că guvernul Averescu era bănuț de o anume înclinație către regimul lui Mussolini și de tendințe dictatoriale, Diamandi a încercat să nu irite partenerul francez; ci doar să-l stimuleze, lăsând să se întrevadă că, în lipsa unui acord solid între București și Paris, importanța Romei în România și în regiune urma să crească.

Timpul trecea, iar intrarea Germaniei în Liga Națiunilor nu se întrevea la orizont. Eforturile lui Briand de a mijloci relațiile sovieticilor cu România păreau să fie un eșec, liderul francez explicându-i lui Diamandi că „îndârjirea ambasadorului sovietic la adresa României, care vorbește de plebiscit” în chestiunea Basarabiei, era un obstacol greu de trecut¹³⁴. Pentru Diamandi, negocierile italo-române nu mai puteau fi un avantaj în discuțiile cu Parisul deoarece Briand cunoștea stadiul lor. Italienii, la rândul lor, erau deranjați de continuarea negocierilor franco-române. Singurul atu pe care diplomatul îl mai avea era grupul de politicieni pe care reușise să-l atragă de partea cauzei române. Într-o întâlnire avută cu Briand, în seara de 22 aprilie 1926, acesta i-a spus diplomatului român că, în cadrul Senatului și al Camerei, i s-a cerut să motiveze întârzierea semnării pactului cu România. În telegrama sa către București, Diamandi sublinia că presiunea care se exercitase asupra lui Briand, în Senat și Cameră, fusese cauzată de „intervențiunile discrete” pe care le făcuse atât în „rândurile drepte, cât și ale stângii”¹³⁵.

Deși autoritățile franceze amânaseră în repetate rânduri semnarea tratatului cu România, guvernul de la București a încercat să aibă o atitudine cât se poate de amicală în relația sa cu ministrul plenipotențiar francez. Precum sugera Diamandi, o înrăutățire a relației cu ministrul Robert de Billy putea afecta negocierile cu Parisul, care și așa nu decurgeau precum dorea guvernul român. Robert de Billy raporta lui Briand, în urma întrevederii avute cu Ion Mitileneu, că „nimic în fraza sa sau accentul său să-mi permită să cred a avea un ton arțăgos” și i s-a părut că „înțelege perfect” de ce tratatul fusese amânat¹³⁶.

La 24 aprilie 1926, Germania și Uniunea Sovietică semnează la Berlin un tratat de neagresiune și neutralitate. Cunoscut ca Tratatul de la Berlin, înțelegerea din cele două

¹³⁰ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 259.

¹³¹ Jean Nouzille, *op. cit.*, p. 184.

¹³² *Ibidem*, p. 187-189.

¹³³ ANR, fond Constantin Diamandi, dosar 58, 1926, f. 1.

¹³⁴ Alberto Basciani, *Dificila Unire, Basarabia și România Mare, 1918-1940*, traducere de George Doru Ivan, Maria Voicu, București, Editura Cartier, 2018, p. 207-209.

¹³⁵ AMAE, fond Problema 71/Franța, vol. 1, 1921-1934, telegrama descifrată nr. 7452, Legația de la Paris, semnată Constantin Diamandi, 23 aprilie 1926, f. 44-45.

¹³⁶ Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 269.

țări avea la bază neutralitatea în cazul unui atac efectuat de către un stat terț¹³⁷. La două zile de la semnarea tratatului germano-rus, Constantin Diamandi acordă un interviu ziarului „Le Matin”, pe prima pagină, în care evidențiază partea negativă a pactului, sugerând că semnarea sa era cauzată chiar de pactul de garanții de la Locarno. Deși nu făcea trimitere directă la Locarno, cititorul era lăsat să înțeleagă că pactul de pe Rin pune în discuție granițele estice, iar tratatele de pace deveneau nule¹³⁸. Semnarea tratatului germano-sovietic, venirea la putere a guvernului italo-fil al lui Averescu și lovitură de stat din Polonia, dată de Piłsudski, în mai 1926, l-a făcut pe Briand să fie mai precaut și să reconsidere planul de retragere din estul european. Schimbarea de atitudine a lui Briand a devenit și mai accentuată ca urmare a unei crize ministeriale instalată pe scena politică pariziană și provocată de demisia lui Raoul Péret, ministrul Finanțelor.

Criza politică instalată la Paris a reprezentat o șansă pe care Diamandi nu o putea pierde. Unul din personajele-cheie care a înclinat „balanța”, fără să vrea, în favoarea părții române a fost Joseph Caillaux. Ministru de Finanțe, în guvernul lui Aristide Briand, Caillaux a avut un trecut politic furtunos. În timpul războiului, Caillaux a fost acuzat de trădare, iar acum conducea negocieri secrete cu Berlinul pentru a obține ajutor financiar în schimbul susținerii unor compensații revizioniste. Caillaux nu era o persoană foarte bine văzută la Paris¹³⁹. Într-un ultim „asalt” asupra lui Aristide Briand, ministrul de Externe demisionar, Diamandi i-a atras atenția „că s-ar putea să fie acuzat de adversarii săi că a comis o greșală gravă, anume aceea de a nu fi strâns mai tare legăturile Franței cu foștii ei aliați de la Răsărit, pentru cazul în care politica sa de apropiere față de Germania n-ar da roade”¹⁴⁰.

În capitala Franței circulau zvonuri despre negocierile duse de Caillaux, iar Diamandi a contribuit la propagarea lor în rândul celorlalți politicieni. Lipsit de susținere, Briand nu a dorit să dea impresia că ignoră România, unul din foștii aliați de la est, în favoarea Germaniei, în condițiile în care negocierile de aderare la Liga Națiunilor nu se prezentau așa cum dorise *Quai d'Orsay*-ul. Totodată, în cadrul politicii franceze, susținătorii lui Diamandi se manifestau din ce în ce mai zgomotos, iar acum, în contextul acestei crize, i-ar fi creat probleme mai mari lui Briand. Cedând presiunilor, Briand a semnat, la 15 iunie 1926, tratatul cu România, dar a fost antedatată la 10 iunie pentru a nu fi perceput ca o compensație pentru întoarcerea lui Caillaux¹⁴¹.

Convenția dintre cele două state cuprindea nouă articole¹⁴² și intra în vigoare din momentul schimbului de ratificări; și rămânea în vigoare timp de zece ani, putând

¹³⁷ Acordul avea valabilitate cinci ani și reafirma Tratatul germano-sovietic de la Rapallo, semnat în 1922. Ratificarea înțelegerii a fost făcută la 29 iunie 1926, iar Tratatul a fost înregistrat în seria de tratate ale Ligii Națiunilor, la 3 august 1926 (Walter G. Moss, *A History of Russia*, second edition, vol. II, *Since 1855*, London, Anthem Press, 2005, p. 284).

¹³⁸ „Ceea ce mă interesează este ceea ce tratatul nu conține – menținerea *statu-quo*-ului teritorial european și respectarea frontierelor stabilite prin tratatele de la Versailles, Saint Germain și Trianon. Nu văd în alianța ruso-germană un păzitor al *statu-quo*-ului teritorial și al proiectelor europene. Ce este grav, este că viitorul Europei este pus la îndoială” (*Le Traité germano-russe. Les inquiétudes de la Petite Entente*, în „Le Matin”, année 43, n. 15377, lund, 26 april 1926, p. 1).

¹³⁹ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 260.

¹⁴⁰ Raoul Bossy, *op. cit.*, p. 177.

¹⁴¹ Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 260.

¹⁴² În primul articol, Franța și România se angajau reciproc să nu se dede, în niciun caz, la vreun atac, invazie sau război. Articolul 2 menționa că Franța și România se angajau să rezolve pe cale pașnică toate problemele care nu se rezolvau prin procedeele diplomatice obișnuite. Articolul 3 menționa faptul că guvernele francez și român se angajau să cerceteze în comun chestiunile de natură să primejduiască securitatea externă a Franței sau a României ori să dăuneze ordinii stabilite prin tratatele ale căror semnatare erau cele

fi reînnoit prin mijlocirea unui preaviz notificat la sfârșitul celui de-al nouălea an. La 10 iunie 1926, tratatului i-a fost adăugată o convenție militară care prevedea că, în cazul în care forțele armate ale celor două țări s-ar afla în situația de a coopera, statele lor majore urmau să aibă schimburi de opinii asupra condițiilor tehnice ale acestei colaborări. Convenția dintre cele două state avea să fie comunicată spre înregistrare la Societatea Națiunilor, conform articolului 18 din pact¹⁴³.

Semnarea tratatului¹⁴⁴ franco-român a reprezentat o mare reușită a diplomației românești și a implicat un efort susținut al ministrului plenipotențiar de la Paris. Încă din primele zile ale misiunii sale, Constantin Diamandi a fost implicat în discuții, adeseori dure, cu autoritățile franceze. Negocierile au fost abordate de Diamandi într-un mod combativ, dar supralicând rolul său de reprezentant al unei mici puteri pe scena politică internațională. La Paris, demersul lui Diamandi a fost defavorizat de schimbarea, în repetate rânduri, politicii externe franceze, diplomatul fiind nevoit să-și regândească strategia în fața unor politicieni francezi care nu doreau să facă unele compromisuri.

Numirea lui Briand în fotoliul de la Externe i-a dat lui Diamandi speranțe deșarte. Ministrul român a crezut, în mod eronat, că noul ministru de Externe va accelera pactul cu partea română. Diplomatul a observat că politica lui Briand era cel puțin la fel de conciliatoare ca aceea a lui Herriot. În acest context, diplomatul român a dat dovadă de creativitate și realism politic. Presiunea pe care o exercitase asupra *Quai d'Orsay*-ului se desfășurase pe mai multe planuri – mediatic, politic și, nu în ultimul rând, epistolar. Diamandi stăpânea arta diplomației. Când simțea că demersurile sale produc tensiuni, el ceda inițiativa și aștepta să fie chemat la discuții.

Semnarea Tratatului de la Locarno a produs modificări semnificative pe scena europeană, ivindu-se în acest context noi provocări pentru statul român, dar și pentru

---

do două state. Acesta era un articol fără caracter obligatoriu, ceea ce le permitea Franței și României să nu fie atrase în crizele balcanice sau cele de pe Rin. În articolul 4 se preciza că, dacă în ciuda intențiilor pașnice ale Franței și României, aceste două state se vedeau atacate fără provocare din partea lor, cele două guverne urmau să se concerteze fără întârziere în vederea salvagărdării intereselor lor naționale legitime și a menținerii ordinii stabilite prin semnarea tratatelor ale căror semnare erau (Jean Nouzille, *op. cit.*, p. 188). În cadrul articolului 5, cele două state se angajau să se consulte reciproc în privința încercărilor „de a modifica statutul politic al țărilor europene”. Articolul 6 includea recunoașterea reciprocă a tratatelor semnate de fiecare în parte, dar fără nicio referință explicită, pentru a elimina amenințarea integrării tratatului într-un sistem de alianțe cu caracter militar. În articolul 7, tratatul era supus „drepturilor și obligațiilor Înaltelor Părți Contractante în temeiul Pactului Societății Națiunilor”. Articolul 8 prevedea înregistrarea la Liga Națiunilor, iar articolul 9 menționa că tratatul urma să fie reînnoit la zece ani. Vezi Alexandru Vianu, Zorin Zamfir, Constantin Bușe, Gheorghe Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. 1 (1917-1939), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974, p. 119.

¹⁴³ Jean Nouzille, *op. cit.*, p. 188. Caracterul convenției era unul vag și pacifist și stipula subordonarea cooperării militare față de apariția circumstanțelor care o impuneau, ceea ce-i reducea capacitatea de reacție, deoarece semnatarii nu aveau capacitate de prognoză (Traian Sandu, *Le système de sécurité...*, p. 261).

¹⁴⁴ Presa, atât cea română, cât și cea franceză, nu a discutat prea mult despre negocierile franco-române. Parisul a îndemnat partea română la discreție totală, astfel că puține detalii au fost divulgate. Totuși, au existat informații care au ieșit la iveală și au fost publicate în anumite gazete, astfel că publicul român a fost informat cu privire la starea negocierilor de la Paris. Pentru mass-media din România, soarta tratatului se afla în mâinile francezilor, statutul de mică putere a României fiind irelevant în cadrul negocierilor (*Tratatul dintre Franța și România*, în „Adevărul”, anul 39, nr. 13004, duminică, 9 mai 1926, p. 1; *Politica Franței*, în „Țara Noastră”, anul 6, nr. 35, duminică, 30 august 1925, p. 1126). Negocierile cu partea franceză i-au adus lui Diamandi o bună vizibilitate în presa românească (*În chestia interviewului d-lui Diamandi*, în „Adevărul”, anul 39, nr. 13002, vineri, 7 mai 1926, p. 4; *Declarațiile d-lui Diamandi, ministrul României la Paris*, în „Universul”, anul 44, nr. 96, miercuri, 28 aprilie 1926, p. 1; *D. Diamandi, ministrul României la Paris, despre tratatul ruso-german. Se pune în joc viitorul Europei*, în „Universul”, anul 44, nr. 100 bis, luni, 3 mai 1926, p. 4; *Revizuirea acordului dela Londra privitor la datorile de război ale României*, în „Dimineața”, anul 21, nr. 5853, vineri, 18 decembrie 1925, p. 1).

misiunea lui Diamandi. Noua prioritate politică a autorităților pariziene a amânat negocierile pentru tratat într-un moment în care România nu mai putea să mizeze pe niciun sprijin internațional. Pentru a grăbi semnarea tratatului cu Franța, Diamandi a încercat să se folosească de fiecare avantaj pe care îl deținea. Atunci când situația i-a permis, Diamandi a jucat cartea italiană pentru a forța „mâna” autorităților franceze. Susținut de la București, diplomatul și-a intensificat tonalitatea discursului, apelând și la mass-media pentru ca mesajul său să fie auzit de *Quai d'Orsay*. Dar diplomatul român nu avea să se oprească aici. El s-a lăsat implicat într-o țesătură de intrigi politice cu scopul de a crea presiune; și obținea astfel premisele necesare mult așteptatei semnări a înțelegerii într-un moment de criză al statului francez.

Semnarea tratatului a reprezentat pentru diplomat punctul culminant al carierei sale, dar și un reper important al relațiilor dintre București și Paris, încheind un capitol zbuciumat și oscilant al raporturilor dintre cele două state.

CONSTANTIN DIAMANDI'S ACTIVITY
IN THE CONTEXT OF NEGOTIATING THE FRANCO-ROMANIAN TREATY
(1924-1926)
(Summary)

Keywords: Constantin Diamandi, diplomacy, Paris, legation, mission.

Signed on June 15, 1926 but dated June 10, 1926, the Romanian – French Treaty represented one of the greatest successes of interwar Romanian diplomacy. Constantin Diamandi, Minister plenipotentiary of Romania in France, represented the central figure of the French-Romanian negotiations. The negotiations of the parties covered a period of 3 years, including practically Constantin Diamandi's first mission to Paris. In this content, the Minister plenipotentiary's actions included the interaction with a wide range of political leaders, sometimes with completely different points of view and ideology and so, the Romanian diplomat was forced to overcome his personal political beliefs in order to understand a wider spectre of mentality. In Paris, Diamandi's initiative suffered from the repeated modification of the French approach in foreign policy so that the diplomat was determined to rethink his strategy in front of various French political figures who were not willing to make any compromises. In these conditions, the diplomat gave proof of creativity and political realism and his pressure on the *Quai d'Orsay* covered various segments – media, political and last but not least, epistolary.